

ความเปลี่ยนแปลงของ “ความรู้” ในหนังสือบันทึกการเดินทาง ในช่วง พ.ศ. 2540-2560¹

พงศกร เฉลิมชุตติเดช²

(วันที่รับ: 25 พ.ค. 2566; วันที่แก้ไขเสร็จ: 3 ก.ค. 2566; วันที่ตอบรับ: 3 ก.ค. 2566)

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ต้องการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของ “ความรู้” ในสังคมไทยผ่านหนังสือบันทึกการเดินทางตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2560 โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของการเดินทางที่สัมพันธ์กับอำนาจในการบริหารจัดการการเดินทางจากรัฐและทุนเคลื่อนมาสู่ปัจเจกบุคคลมากขึ้น นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเดินทางที่เน้นการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองและสร้างประสบการณ์อันหลากหลายซึ่งทำให้เกิดการประกอบสร้าง “ตัวตนแบบนักเดินทาง” ขึ้นมา ในขณะเดียวกันการประกอบสร้าง “ตัวตนแบบผู้ประกอบการ” ก็เป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการพิจารณาความคิด ตัวตน และอารมณ์ความรู้สึกแก่นักเดินทาง ซึ่งความรู้ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในระหว่างการเดินทางเท่านั้น แต่ยังกลายมาเป็นความรู้ให้กับตัวตนในโลกปกติชีวิตประจำวันด้วย

คำสำคัญ: บันทึกการเดินทาง ความรู้ การประกอบสร้างตัวตน ตัวตนแบบผู้ประกอบการ ตัวตนแบบนักเดินทาง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง บันทึกการเดินทาง : ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและอารมณ์ความรู้สึกในสังคมไทย พ.ศ. 2540-2560 โดยได้รับทุนผู้ช่วยสอนและผู้ช่วยวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อีเมล: pk.chalermchutidej@gmail.com

The Transformation of “Knowledge” in Travelogue in 1997-2017

Pongsakorn Chalermchutidej³

(Received: May 25, 2023; Revised: July 3, 2023; Accepted: July 3, 2023)

Abstract

This study examines the transformation of "knowledge" in Thai society through the travelogue in late twenty-first century. The potential to regulate travel knowledge has shifted from the government and capitalists to individuals during the 2000s. Independent travelers have created "traveler identity" in order to temporarily leave their own safe zone and create a variety of experiences, while also assembling "entrepreneurial self," which promotes consideration of thoughts, identities, and emotions among travelers. This special knowledge not only occurs throughout the journey, but it also becomes knowledge that directs their own journal life.

Keywords: travelogue, knowledge, subjectivity, entrepreneurial self, traveler self

³ E-mail: pk.chalermchutidej@gmail.com

บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงของการเดินทางในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นถึงบริบทในแต่ละช่วงเวลาที่กำลังก่อรูปขึ้นท่ามกลางของ “ความรู้” ของการเดินทางที่เปลี่ยนไป จึงทำให้การเดินทางไม่ได้สะท้อนเพียงแค่รูปแบบการเดินทางที่สะดวกสบายที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละยุคสมัย แต่สะท้อนให้เห็นอำนาจ ความรู้ ความคิด และอารมณ์ความรู้สึกในแต่ละช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กับความรู้ในการเดินทาง ในบางช่วงเวลาความรู้ในการเดินทางคือการเก็บข้อมูลทางกายภาพเพื่อเป็นข้อมูลของรัฐในการปกครองและควบคุมคน ในบางช่วงเวลาความรู้ในการเดินทางสัมพันธ์กับอำนาจของทุนในฐานะอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาประเทศ ในบทความชิ้นนี้ พยายามจะอธิบายให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของความรู้ในการเดินทางในหนังสือบันทึกการเดินทางแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง พ.ศ. 2540-2560 ที่เป็นช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการเดินทางทั้งในเชิงของรูปแบบและวิธีการเดินทาง ประสบการณ์อันหลากหลายของการเดินทาง รวมไปถึงความคิดความรู้ในการเดินทางที่ส่งผลสะท้อนกลับมาเป็นความรู้ในชีวิตปกติประจำวัน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความคิดและความรู้สึกในสังคมไทยผ่านหนังสือบันทึกการเดินทางในฐานะความรู้ที่อยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

วิธีวิจัย

บทความชิ้นนี้ใช้แนวพินิจทางประวัติศาสตร์(Historical Approach) ในการศึกษา และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยศึกษาการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) ได้แก่ หนังสือบันทึกการเดินทาง สารคดีการท่องเที่ยว นิตยสาร วิทยานิพนธ์ ฯลฯ

ขอบเขตการศึกษา

ด้านเวลา บทความชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาในช่วง พ.ศ. 2540-2560 โดยจุดเริ่มต้นของช่วงเวลาที่ศึกษาคือ พ.ศ. 2540 เป็นช่วงเวลาของการเริ่มเข้ามาผลักดันการปฏิรูปเศรษฐกิจหลังการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งของธนาคารโลกซึ่งเป็นองค์กรที่สำคัญในการเผยแพร่เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ และในขณะเดียวกัน สวัสดิการจากนโยบายของรัฐไทยในช่วงเวลาดังกล่าวยังเปิดโอกาสให้เกิดการขยายตัวทางชนชั้นและการเข้าถึงการเดินทาง

ด้านหลักฐาน บทความนี้เน้นการใช้หลักฐานที่เป็นหนังสือบันทึกการเดินทาง แม้ว่าในช่วงทศวรรษ 2540 สิ่งพิมพ์จะลดความสำคัญลงและถูกเข้ามาแทนที่ด้วยช่องทางออนไลน์มากขึ้น แต่ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ความหลากหลายของสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งหนังสือประเภทไกด์บุ๊กหรือบันทึกการเดินทางก็ยังคงได้รับความนิยมอยู่ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2550 ที่หนังสือของนักเขียนดัง

อย่างเช่นนี้วกลมถูกนำกลับมาตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง เช่น ลอนดอนไดอารี่ ได้รับการตีพิมพ์กว่า 17 ครั้งในช่วง พ.ศ. 2547-2559 เป็นต้น

การเดินทางและหนังสือบันทึกการเดินทางก่อน พ.ศ. 2540

การเดินทางในของสังคมไทยในสมัยจารีตไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย เนื่องจากเต็มไปด้วยอันตรายจากทั้งโรคภัยไข้เจ็บ โจรผู้ร้าย สัตว์ป่า การเดินทางจึงมักจะสัมพันธ์กับการงาน การแสวงบุญ มากกว่าการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หากมองผ่านวรรณกรรมประเภทนิราศ จะยิ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเดินทางในอดีตเต็มไปด้วยความยากลำบาก แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงความงดงามของสิ่งที่ได้พบเห็นระหว่างทางก็ตาม แต่ก็เต็มไปด้วยการไคร้ครวญ อาลัยหาคนรักที่จากมาด้วยเช่นกัน จนกระทั่งในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่มีความเป็นมนุษยนิยม และสำนึกมากขึ้นจึงทำให้การพรรณนาและไคร้ครวญถึงคนรักเริ่มในนิราศเริ่มลดลง และให้ความสำคัญกับการพรรณนาถึงประสบการณ์การเดินทางมากขึ้น หรือในบางเรื่องแทบจะไม่กล่าวถึงคนรักเลย เช่น *นิราศภูเขาทอง* ของสุนทรภู่ (EOSEEWONG, 2013, p. 178-181) ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดดังกล่าวและการขยายตัวทางการค้าส่งผลให้การจ้องมองและโลกทัศน์ต่อการเดินทางเปลี่ยนไปในทางที่เป็นมิตรมากขึ้น การเดินทางกลายเป็นการผจญภัยที่น่าตื่นเต้นและมีความสวยงาม ดังเช่นในนิราศเมืองแกลงที่เปรียบเทียบกับเสียงเสียดกันของใบไม้ดังเสียงดนตรี (Sunthorn Phu, 1922)

ในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเดินทางท่องเที่ยวสัมพันธ์กับประโยชน์สองประการคือเพื่อสร้างประโยชน์ในงานราชการและเศรษฐกิจ และเพื่อสุขภาพ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้อธิบายถึงประโยชน์ของการเดินทางท่องเที่ยวว่าอาจเป็นไปเพื่อการพักผ่อนและรักษาสุขภาพให้เพื่อให้สามารถกลับมาทำงานได้แข็งแรงดีขึ้นกว่าเดิมหรือเป็นไปเพื่อหาความรู้สำหรับทำการหาสู่ทางลงทุนทำการค้าหรือไว้เป็นประโยชน์ในงานราชการ ไม่ใช่เป็นเพียงการเพื่อเที่ยวเล่นหาความเพลิดเพลินแต่เพียงอย่างเดียว (Damrong Rajanupab, 1918, p. 1-4) ซึ่งประโยชน์ของการเดินทางทั้งสองประการนั้นสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างน้อยสองประการ ประการแรก การเดินทางเพื่อรักษาสุขภาพนั้นเป็นไปเพื่อการจัดการแรงงานให้มีประสิทธิภาพ มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมทำงานเพื่อจรรโลงระบบเศรษฐกิจให้ดำเนินไปได้อย่างไม่ติดขัดและเต็มประสิทธิภาพให้มากที่สุด และประการที่สอง เป็นไปเพื่อความรู้สำหรับการทำความเข้าใจพื้นที่ต่าง ๆ สำหรับการลงทุนทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐภายใต้พระราชอำนาจของกษัตริย์สยาม ทำให้ความรู้ในบันทึกการเดินทางในช่วงเวลาดังกล่าวมักจะกล่าวถึง ระยะทาง ความกว้าง ความลึก อุณหภูมิตามหลักวิชาความรู้สมัยใหม่แบบตะวันตก รวมไปถึงลักษณะประชากร วิถีชีวิต การทำมาหากินของราษฎร ระบบภาษี ตำนาน และประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ซึ่งความรู้จากการเดินทางนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการตรวจสอบพื้นที่และประชากรในฐานะทรัพยากรเพื่อนำพาสยามไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกันก็เป็นการกำหนดขอบเขตและสถาปนาอำนาจของสยามเหนือดินแดนต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็แสดงตัวตนของสยามในฐานะเจ้าอาณานิคมที่มีความ “ศิวิไลซ์” ไปพร้อม ๆ กับ สร้าง

จินตนาของความเป็นชาติ ซึ่งจินตนาการของความเป็นชาติไทยถูกตอกย้ำให้ชัดเจนขึ้นในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ด้วยการสร้างเอกลักษณ์ความเป็นจังหวัดและ “นิสสัย” ของคนไทย เพียงแต่อยู่ภายใต้รากฐานอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เชื่อว่าพลเมืองเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ในช่วงทศวรรษ 2500 ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่การเดินทางท่องเที่ยวผูกอยู่กับการเป็นอุตสาหกรรม ดังนั้น การเดินทางที่เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ที่สัมพันธ์กับการหาความรู้เพื่อเอาไปต่อยอด ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแทน ทำให้ความรู้ในการเดินทางเป็นไปในเชิงของการประชาสัมพันธ์และแนะนำเส้นทางทางท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มากไปกว่านั้นจินตกรรมของความเป็น “ชาติ” ก็ได้กลายมาเป็น “ทรัพยากร” และ “สินค้า” ของการท่องเที่ยว ด้วยอีกโสดหนึ่ง ดังเช่น การกล่าวถึง ดอยปุยว่า “...เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ จะเรียกว่า หมู่บ้านชาวเขาเผ่าแม้วดอยปุยเป็น ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่...” (Tassanasuwan, 1976, p.10) รวมไปถึงเป็นอุดมการณ์ที่รัฐใช้สำหรับสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ไปพร้อม ๆ กัน

กระทั่งในทศวรรษ 2520 เมื่อสถานะของสงครามเย็นเริ่มคลี่คลาย การเดินทางทั้งในประเทศและต่างประเทศเปิดกว้าง สะดวก ปลอดภัยมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวในไทยมีการขยายตัวอย่างมากจนทำให้การท่องเที่ยวไทยทำรายได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศในปี พ.ศ. 2525 แทนรายได้จากการส่งออกข้าว (Potjanalawan, 2020, p.172-174) อย่างไรก็ตามการขยายตัวของเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาได้ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปัญหาคอร์รัปชัน จึงทำให้ความรู้ในหนังสือบันทึกการเดินทางในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้สัมพันธ์กับการมองปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมและสร้างความตระหนักรู้ถึงการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงคุณค่าในทางจิตวิญญาณแบบชาวตะวันตก ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดด หรือการเป็น “สัตว์เศรษฐกิจ” แบบชาวตะวันตก

ความรู้ในการเดินทางกับการประกอบสร้างตัวตน พ.ศ. 2540-2560

ในช่วงทศวรรษ 2540 ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของ “ความรู้” ในการเดินทางอย่างมาก ทั้งในความรู้ของรูปแบบและวิธีการเดินทางอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ทำให้การเดินทางด้วยตนเองเป็นเรื่องที่สะดวกและง่ายดายมากขึ้น รูปแบบของความรู้ในการเดินทางด้วยตนเองจึงขยายตัวขึ้น ในขณะเดียวกันการประกอบสร้างตัวตนแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมก็ส่งผลต่อความรู้ในการเดินทางที่เน้นการพิจารณา ใคร่ครวญ ต่อดนเองในทุกมิติ และปรับเปลี่ยนตนเองให้มีชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่นอย่างมีความสุข

ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นช่วงที่สังคมไทยเริ่มเข้าสู่เศรษฐกิจเสรีนิยมมากขึ้นผ่านการเปิดเสรีทางการเงิน อย่างไรก็ตามการเปิดเสรีดังกล่าวก็นำมาสู่ภาวะฟองสบู่และเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งธนาคารโลกและธนาคารแห่งการพัฒนาเอเชียได้เข้ามาผลักดันร่างแผนปฏิรูปเศรษฐกิจและลดขนาดของ

ภาครัฐตามระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ ตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มมีการปฏิรูประบบราชการ ลดขนาดองค์กรภาครัฐ การออกนอกระบบของมหาวิทยาลัยชั้นนำต่าง ๆ ในประเทศ ขณะที่ในภาคธุรกิจ ผลพวงจากวิกฤติเศรษฐกิจได้ทำให้องค์กรธุรกิจขนาดใหญ่เริ่มลดขนาดองค์กรเพื่อให้เกิดความคล่องตัวและประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งส่งผลต่อการจ้างงานที่เน้นการจ้างงานระยะสั้น และการจ้างงานเหมาช่วงมากขึ้น รูปแบบการจ้างงานดังกล่าวทำให้เกิดธุรกิจรายย่อย ๆ ที่รับเหมาช่วงงานต่อ รวมไปถึงเกิดแรงงานอิสระที่จำเป็นต้องสร้างวินัยในตนเองเพื่อหารายได้อย่างมั่นคงให้กับชีวิตของตน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าไม่อาจกล่าวได้ว่าสังคมไทยเข้าสู่เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่อย่างเต็มตัว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการเข้ามาควบคุม ผลักดัน นโยบายต่าง ๆ ของธนาคารโลกและธนาคารแห่งการพัฒนาเอเซียนั้น และนโยบายหลายนโยบายของรัฐบาลตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ได้นำพาเศรษฐกิจไทยเข้าสู่เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ไปบ้างแล้ว

เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากมองเสรีนิยมใหม่ในมุมมองของมิเชลล์ ฟูกูโด้จะพบว่าเสรีนิยมใหม่ไม่ได้หมายถึงเพียงการเปลี่ยนรูปแบบทางเศรษฐกิจหรือปรัชญาว่าด้วยอิสรภาพและตลาดแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงเสรีนิยมคือรูปแบบการปกครองของรัฐที่ให้อำนาจในการปกครองตนเองแก่ปัจเจกบุคคล การประกอบสร้างตัวตนแบบ “ผู้ประกอบการ” หรือ “บริษัทประกอบการ” ที่รับผิดชอบชีวิตตนเองในทุกมิติมีพื้นฐานการอธิบายจากกรอบคิดเรื่องการปกครองชีวญาณ (governmentality) โดยการปกครองดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นภายใต้กระแสเสรีนิยมใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการปกครองอย่างมีระยะ โดยรัฐและสถาบันที่ไม่ใช้รัฐมุ่งเน้นจัดการกับแรงปรารถนาและกิจกรรมของผู้คน กระบวนการดังกล่าวถูกอธิบายผ่านการประกอบสร้างตัวตนในสองรูปแบบคือ หนึ่ง ปกครองชีวญาณผ่านความรู้ว่าด้วยเรื่องจิตใจมนุษย์และเทคโนโลยีแห่งตัวตน ทั้งสองสิ่งนี้นำมาสู่การปกครองตนเองของปัจเจกที่ปราศจากคำบงการจากบุคคลหรือศูนย์รวมอำนาจ แต่เป็นปัจเจกเองที่เข้าใจและลงมือปฏิบัติภายใต้ระบอบของความรู้ กระทำการได้ ในนามของการพัฒนาตนเอง เมื่อนำศาสตร์ว่าด้วยเรื่องจิตใจที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถคิด คำนวณ และตัดสินใจด้วยตนเองในฐานะของผู้เชี่ยวชาญมาทาบลงบนการก่อตัวของตัวตนรูปแบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับปฏิบัติการของศาสตร์นั้น ๆ ตัวตนต่าง ๆ ไม่ได้ถูกกำหนดอย่างตายตัวจากความรู้ความเชี่ยวชาญ แต่เป็นปัจเจกที่มุ่งมั่นในการเดินตามแนวทางการปกครองแบบใหม่นี้ ภายใต้กระบวนการประกอบสร้างตัวตนดังกล่าวได้ทำให้เกิดการประกอบสร้างตัวตนอันหลากหลาย ทั้ง “ตัวตนแบบบริษัทประกอบการ” ที่เกิดขึ้นจากการการปกครองแบบใหม่ที่ย้ายจากการกำกับของรัฐบาลสู่ปัจเจก โดยอำนาจได้เรียกร้องให้ปัจเจกรับผิดชอบต่อทุกมิติของชีวิตและคิดคำนวณในพื้นที่ปัญหาของจิตใจว่าไม่ใช่ความทุกข์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีพ้น แต่เป็นความทุกข์ที่สามารถเอาชนะและเข้าถึงความสุขได้อย่างไม่รู้จักจบ (Ngamvaseenont, 2023, p. 22-27) “ตัวตนแบบผู้ประกอบการ” ที่บริหารจัดการตนเองภายใต้การให้เหตุผลและความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ เน้นการแข่งขัน ทำให้มนุษย์ต้องหมั่นตรวจสอบและบริหารจัดการตนเองในทุกส่วนของชีวิต (Wongyannava, 2020)

เช่นเดียวกันกับการเดินทาง ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา อำนาจในการกำกับและควบคุมการเดินทางที่เคยมีรัฐและทุนเป็นผู้ปกครองได้เคลื่อนย้ายมาสู่ปัจเจกเป็นผู้บริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันก็เกิดการประกอบสร้าง “ตัวตนแบบนักเดินทาง” ผู้มากประสบการณ์ขึ้นมา

ในขณะเดียวกันก็ใช้ความรู้ในการเดินทางย้อนพิจารณาตนเองในทุกมิติของชีวิตหลังการเดินทางอย่างไม่รู้จบ ซึ่งในหัวข้อนี้พยายามอธิบายให้เห็นถึง 3 ส่วนคือ หนึ่ง การขยายตัวของธุรกิจภาคการท่องเที่ยวและการบริการกับความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยว สอง การนิยามความหมายของนักเดินทาง ประสบการณ์อันแตกต่างกระจายและหลากหลาย กับการประกอบสร้าง “ตัวตนแบบนักเดินทาง” สาม “ความรู้ในการเดินทางกับการประกอบสร้างตัวตนของนักเดินทาง

การขยายตัวของธุรกิจภาคการท่องเที่ยวและการบริการกับความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเดินทางท่องเที่ยว

จากที่ได้กล่าวไปในข้างต้นว่าการส่งผ่านอำนาจในการปกครองที่มีรัฐและสถาบันที่ไม่ใช่รัฐเป็นผู้กำกับ ควบคุม มาสู่ปัจเจกเป็นผู้กำกับตนเองในทุกมิติของชีวิต นำมาสู่การประกอบสร้างตัวตนแบบผู้ประกอบการที่มีอิสระเสรีภาพในการเลือก รับผิดชอบ บริหารจัดการตนเองในทุกมิติตามตรรกะแบบตลาด ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาสู่ความคิดในความต้องการอิสระและเสรีภาพในการเลือกการเดินทาง โดยปัจเจกสามารถเป็นผู้กำหนดตารางเวลาและสถานที่ในการเดินทางได้ตามความพึงพอใจที่ตนเองต้องการ ซึ่งในอดีตการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ มักจะถูกกำกับโดยรัฐหรือทุน เนื่องจากการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ยังเต็มไปด้วยความยากลำบาก การเดินทางในแต่ละครั้งจำเป็นต้องมีองค์กรหรือสถาบันของรัฐและเอกชนเป็นบริหารจัดการการเดินทาง ดังตัวอย่างเช่น กฤษณา อโศกสินที่ได้รับทุนแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นให้เดินทางไปท่องเที่ยว เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น (Asoksin 1993, p. 6) หรือ สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ ที่กล่าวไว้ในหนังสือ *ขอดเกล็ดมังกร* ถึงการเดินทางไปยังประเทศจีน โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นการเดินทางไปในฐานะแขกที่ได้รับเชิญจากองค์กรต่าง ๆ และมีการเดินทางท่องเที่ยวแบบหมู่คณะโดยขอความร่วมมือเรื่องล่ามและมัคคุเทศก์จากองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวจีน (Sivaraksa, 1994, pp. 3-7) ซึ่งในการเดินทางกับองค์กรของรัฐนั้นมักจะต้องเดินทางตามเส้นทางที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ส่วนการเดินทางกับบริษัทเอกชนที่แม้ว่าจะสามารถเลือกแผนการเดินทางตามที่ต้องการได้แต่ก็เป็นแผนที่ถูกกำหนดไว้แล้วเช่นเดียวกัน ดังเช่น เฉก ธนะสิริ เดินทางไปยังประเทศแทนซาเนียด้วยการใช้บริษัททัวร์จากประเทศอังกฤษ (Thanasiri, 1995, preface) ในขณะที่การเดินทางด้วยตนเองนั้นแม้ว่าจะปรากฏอยู่บ้างแล้วแต่ในบางครั้งก็จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากคนรู้จักด้วยเช่นกัน เช่น การเดินทางไปยังประเทศเนปาลของอรสม สุทธิสาคร (Suthisakorn, 1991)

ในขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจภาคการท่องเที่ยวและการบริการระดับโลกขยายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของสายการบินราคาถูกและที่พักขนาดเล็ก รวมไปถึงการขยายตัวของแพลตฟอร์มที่ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองเป็นเรื่องที่สะดวก ราคาถูก และสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยตนเองตั้งแต่ก่อนเดินทางได้มากขึ้น ดังเช่น การเดินทางไปยังมาไซมารา ประเทศเคนยาและเซเรนเกติ ประเทศแทนซาเนียของวรรณสิงห์ ประเสริฐกุล ที่ไม่จำเป็นต้องเดินทางกับบริษัททัวร์หรือมีไกด์นำทาง แต่ใช้วิธีการขับรถเดินทางไปยังจุดต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยมี GPS เป็นเครื่องนำทาง ดังที่วรรณสิงห์ได้กล่าวในขณะที่เดินทางในเซเรนเกติกับจิระนันท์ พิตรปรีชา ผู้เป็นแม่ของวรรณสิงห์ ความว่า

“เวลามาเที่ยวแบบนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักจะซื้อทัวร์กับบริษัททัวร์ซึ่งมีอยู่มากมายหลายสิบเจ้า ซึ่งให้บริการทั้งรถ อาหาร ไกด์ โรงแรม เวลาต้องนอนในอุทยานก็จะมีบริการเต็นท์ใหญ่ ๆ แसनสบาย มีเบาะปูนอน มีลูกหาบคอยแบกของ มีพ่อครัวคอยทำอาหาร ทั้งหมดนี้ เรียกว่า Luxury Safari ซึ่งราคาแพงहु้ การเที่ยวแบบนี้เป็นที่นิยมของชาวตะวันตกฐานะดีจากหลาย ๆ ประเทศที่อยากอยู่ใกล้ธรรมชาติ แต่ไม่อยากกินอยู่อย่างลำบาก

แต่สำหรับบรรณสิทธิ์แม้ครั้งนี้จะพาแม่มาด้วย ก็ยังไม่วายเป็นภัยมัธยัสถ์ (ขี้เหนียว) และยังเสียดการผจญภัยเข้าเส้นเลือดเหมือนเดิม ผมจึงตัดสินใจเช่ารถตะลุยขับเองตลอดเส้นทาง มี GPS เครื่องน้อย ๆ เป็นมิตรคู่กายพาไปทุกที่...” (เน้นโดยผู้ศึกษา) (Prasertkul, 2017)

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวของธุรกิจการท่องเที่ยวและการบริการ นำมาสู่ข้อมูลของการท่องเที่ยวและการเดินทางจำนวนมากและหลากหลาย ทำให้เว็บไซต์และเว็บบล็อกต่าง ๆ ได้รับความนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเว็บไซต์พันทิปที่เต็มไปด้วยข้อมูลหลากหลายประเภท ตั้งแต่เรื่องเทคโนโลยีไปจนถึงสัตว์เลื้อย ในขณะที่ห้องที่เกี่ยวข้อกับการท่องเที่ยวในเว็บไซต์พันทิปก็ได้รับความนิยมเช่นเดียวกัน มีการตั้งกระทู้แนะนำการเดินทางและสอบถามถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางมากมาย มากไปกว่านั้นเทคโนโลยีภาพเคลื่อนไหวรวมถึงเทคโนโลยีแผนที่ก็ช่วยให้การเตรียมตัวในการเดินทางได้ดีขึ้นเช่นการวางแผนเส้นทางจักรยานผ่าน Google Map และคลิปวิดีโอซึ่งผู้ที่เคยเดินทางก่อนหน้านี้ใน Youtube (Kombang, 2019) ในขณะเดียวกันข้อมูลจำนวนมากเหล่านั้นก็ได้ถูกนำมารวบรวมไว้เป็นความรู้สำหรับการเดินทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือประเภทไกด์บุ๊กที่เป็นตัวช่วยในการเดินทางด้วยตนเองได้เป็นอย่างดีจะเป็นหนังสือชุด “นายรอบรู้” นักเดินทาง ของสำนักพิมพ์สารคดีที่ให้ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศ โดยบอกข้อมูลสำคัญ ๆ เช่น ถนน ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร ก่อนที่จะขยับไปทำหนังสือท่องเที่ยวในต่างประเทศ หนังสือชุด *เที่ยวไม่จ้อทัวร์* ที่เน้นการเดินทางท่องเที่ยวในต่างประเทศโดยมีข้อมูลสำคัญ ๆ มากมายไม่ว่าจะเป็นวิธีการขอวีซ่า สกุลเงิน วิธีการเดินทางไปยังสถานที่สำคัญ ๆ ในพื้นที่จุดหมายปลายทาง ตารางและเส้นทางระบบขนส่งมวลชน ร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น ในขณะที่หนังสือบันทึกการเดินทางก็ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ 2550 หลังจากคนจำนวนมากออกเดินทางเพื่อได้รับประสบการณ์อันแปลกใหม่ที่แตกต่างจากคนอื่น เรื่องเล่าในหนังสือบันทึกการเดินทางมีความแตกต่างกับในเว็บไซต์พันทิปและหนังสือประเภทไกด์บุ๊ก โดยหนังสือบันทึกการเดินทางจะเน้นการบอกเล่าประสบการณ์ในขณะที่ได้เดินทางมากกว่าการรีวิวประสบการณ์หรือแนะนำแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการขยายตัวของหนังสือบันทึกการเดินทางสอดคล้องกับการเกิดขึ้นของการประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทาง (ซึ่งจะกล่าวต่อไป)

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก็นำมาสู่การส่งผ่านอำนาจในการเดินทาง จากที่เคยถูกกำกับโดยรัฐและทุนมาสู่การบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเองมากขึ้น แม้ว่าการกำกับโดยรัฐและทุนยังคงมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการออกนโยบายการท่องเที่ยว เช่น Amazing Thailand Unseen Thailand การท่องเที่ยววิถีชุมชน

ฯลฯ เพื่อสนับสนุนหรือเป็นแผนงานให้กับภาคธุรกิจเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว แต่รัฐและทุนก็ทำเพียงเพื่อสร้างตัวเลือกที่หลากหลายให้แก่การเดินทางและนักท่องเที่ยวที่มีอิสระในการเลือกการจัดการการเดินทางด้วยตนเอง ในขณะเดียวกันการเดินทางด้วยบริษัททัวร์ก็ยังคงมีอยู่แต่ก็เหลือกลุ่มคนที่เฉพาะมากขึ้น เช่น กลุ่มคนที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ กลุ่มคนที่มีข้อจำกัดในการเดินทางด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนที่ต้องการความสะดวกสบายในการจัดแผนการเดินทาง อีกทั้งบริษัททัวร์ก็ยังปรับตนเองให้ขายทัวร์ขนาดเล็กเป็นแบบรายวันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยชิ้นนี้พยายามอธิบายให้เห็นถึงกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่าเป็น “นักเดินทาง” ที่มีตัวตนแบบผู้ประกอบการซึ่งคนกลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีรายได้มั่นคง มีเวลาคิดมากเพียงพอต่อการพัฒนาศักยภาพของพวกเขาเพื่อแข่งขันในตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ พวกเขาไม่มีภาระผูกพันในชีวิตมากนักและไม่จำเป็นต้องดิ้นรนต่อการถูกกดทับโดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่เป็นธรรม ยกตัวอย่างเช่น นักเขียนหลายคนที่เติบโตอยู่ในครอบครัวชนชั้นกลางสามารถเข้าเรียนมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ บางคนอาจจะได้รับทุนไปเรียนต่อที่ต่างประเทศ นักเขียนบางคนเป็นคนที่มั่งคั่งผ่านพ่อและแม่ผู้เป็นที่รู้จักในสังคม แม้ว่าเขาอาจจะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากชื่อเสียงของพ่อแม่ก็ตามแต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเขาคือคนที่มีเครือข่ายกว้างขวางกว่าคนธรรมดาทั่วไป บางคนค่อย ๆ ไต่เต้าตนเองจนมีอาชีพการงานที่ดีและสร้างรายได้จำนวนมาก เมื่อพวกเขาไม่จำเป็นต้องดิ้นรนเพื่อหารายได้แต่เพียงอย่างเดียว พวกเขามีเวลาว่างและทุนทรัพย์เพียงพอต่อการใช้เวลาว่างไปกับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อออกค้นหาตัวตนแทนการเร่งทำงานเกินเวลาเพื่อจุนเจือครอบครัว รวมไปถึงมีเวลาในการพัฒนาศักยภาพด้านอื่น ๆ ของตนเอง

การนิยามความหมายของนักเดินทาง ประสบการณ์อันแตกกระจายและหลากหลายกับการประกอบสร้าง “ตัวตนแบบนักเดินทาง”

ความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้การเดินทางด้วยตนเองสามารถทำได้อย่างสะดวก ปลอดภัยและราคาถูกมากขึ้น และการประกอบสร้างตัวตนแบบผู้ประกอบการที่เน้นการรับผิดชอบตนเองในทุกมิติของชีวิตนั้นสัมพันธ์และทับซ้อนกันกับการก่อตัวขึ้นของการประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทาง โดยการประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทางถูกสร้างผ่านวัตรปฏิบัติที่สำคัญของการเป็นนักเดินทางอย่างน้อยสองประการคือ หนึ่ง การบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเอง สอง การสร้างประสบการณ์อันหลากหลายเพื่อการเรียนรู้

ในประการแรกของการนิยามและประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทางคือการบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเอง โดยนักเดินทางมักจะแบ่งแยกจากการเดินทางท่องเที่ยวแบบมวลชนที่มีความหมายผูกอยู่กับการเที่ยวกับบริษัททัวร์ที่มีการจัดเตรียมทุกอย่างไว้ให้เรียบร้อยเป็นอย่างดีหรือการท่องเที่ยวไปในสถานที่สำคัญ ๆ ที่มีคนจำนวนมากไป ดังนั้นการเป็นนักเดินทางจึงจะต้องบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเองตั้งแต่ก่อนเดินทางจนกระทั่งสิ้นสุดการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการเวลา งบประมาณ แผนการเดินทาง อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่สามารถเข้าถึงการเดินทางด้วยตนเองนี้ส่วนมากจะจำกัดอยู่ในกลุ่มคนที่มีความสามารถทางด้านภาษา งบประมาณ เวลา โดยเฉพาะในหมู่คนที่มีการงานและรายได้ที่มั่นคงในระดับหนึ่งไม่มีภาระผูกพันในชีวิตมากนัก เช่น กลุ่มพนักงานออฟฟิศ แพทย์ ครีเอทีฟ นักแสดง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในธุรกิจภาคการท่องเที่ยวและการบริการ และความรู้ในรูปแบบของการเดินทาง

ด้วยตนเองที่ขยายตัวขึ้นเป็นเหมือนโอกาสที่เปิดให้พวกเขาได้เข้ามาทดลองเดินทางด้วยตนเองได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

เมื่อกลุ่มคนเหล่านี้ทำงานในระบบที่มีการแบ่งเวลาทำงานและเวลาว่างที่เป็นระเบียบชัดเจน นักเดินทางจำเป็นต้องจัดสรรเวลาให้สอดคล้องกับเวลางานและเวลาว่างที่ตนเองมี ดังเช่น หมอเปียงผู้เขียนหนังสือเรื่อง *Pyong See - What I See ทริปลูกเห็บของหมอเปียง* ได้จัดการเวลาเพื่อท่องเที่ยวด้วยการแลกเวร ลงตารางนัดคนไข้ ที่ทำให้สามารถหยุดต่อเนื่องได้หลายวัน หากมีเวลาไม่มากก็สามารถใช้วันหยุดสุดสัปดาห์เดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศ หากสามารถจัดสรรเวลาได้เพิ่มขึ้นก็สามารถเดินทางออกไปเที่ยวต่างประเทศได้ (Thongrong, 2019, p. 13) ในขณะที่การบริหารการเงินที่ผู้ที่ต้องการเดินทางด้วยตนเองต้องวางแผนและบริหารจัดการการเงินด้วยตนเอง เนื่องจากการเดินทางกับบริษัททัวร์นั้นส่วนใหญ่มักจะรวมปัจจัยสิ่งทั้งหมดไว้ให้เรียบร้อยแล้ว ดังนั้นความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นบริษัททัวร์สามารถช่วยบริหารจัดการได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่การเดินทางด้วยตนเองต้องเริ่มบริหารจัดการการเงินตั้งแต่การเก็บเงินเพื่อเดินทางท่องเที่ยว บริหารการเงินระหว่างการเดินทางเพื่อให้เกิดความเสี่ยงหากไม่มีเงินในการเดินทางท่องเที่ยวให้มากที่สุด แม้กระทั่งจำเป็นต้องทำเอกสารปลอมเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายก็จำเป็นต้องฉวยโอกาสนี้วกลมทำบัตรนักศึกษาปลอมที่ถนนข้าวสารเพื่อลดค่าเข้าชมสถานที่ต่าง ๆ ในโตเกียว (Nioklom, 2011, p. 44) จะเห็นได้ว่า แม้ว่าปัจเจกจะสามารถเลือกแผนการเดินทางท่องเที่ยวได้อย่างอิสระตามความพึงพอใจของตน แต่การบริหารจัดการการเดินทางจะต้องแลกด้วยการใช้กำลังและเวลาเพื่อวางแผนก่อนการเดินทางรวมถึงการเตรียมพร้อมก่อนการเดินทางด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นการเดินทางทำเอกสารวีซ่า การจองตั๋วเครื่องบิน การติดต่อที่พัก ดังเช่นที่นี้วกลมกล่าวถึงการเดินทางไปญี่ปุ่นที่ขณะนั้นยังต้องทำเอกสารวีซ่าเพื่อเข้าประเทศในโตเกียวไม่มีชา ว่า “ไม่ใช่เรื่องง่าย ตรงกันข้ามกับยุ่ง+ยาก เข้ม+งวดซะยิ่งกว่าอะไร” (Nioklom, 2011, p. 28)

แม้จะเต็มไปด้วยความยุ่งยากในการบริหารจัดการการเดินทางคนเหล่านี้ก็ยังคงต้องการบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเอง เนื่องจากคนเหล่านี้รู้สึกว่าการเดินทางกับบริษัททัวร์เต็มไปด้วยการถูกกำหนดและควบคุมผ่านตารางเวลาและสถานที่ท่องเที่ยวที่บริษัททัวร์กำหนดมาแล้วซึ่งทำให้ปราศจากอิสระในการหยุดชื่นชมความงามในแต่ละสถานที่ตามที่ใจตนต้องการ ดังเช่นที่คุณกร วรวรรณะชัย ผู้เขียนหนังสือเรื่อง *เดินข้างเขา หนาวข้างเธอ* ได้กล่าวถึงการเที่ยวแบบแพ็กเกจทัวร์นั้นอาจจะทำให้ไม่มีเวลาในการชื่นชมกับสถานที่ที่ต้องการอย่างเต็มที่เนื่องจากถูกกำหนดไว้แล้วว่าต้องเดินทางไปไหน เวลาใดบ้าง ดังความว่า

“ถ้าซื้อแพ็กเกจทัวร์มาที่นี่ แม้จะประทับใจมากแค่ไหนไหน เข้านี้ผมคงทำอะไรไม่ได้นอกจากทำใจ แพ็กเกจทัวร์กำหนดชีวิตเราไว้เรียบร้อยแล้ว เข้าตื่นก็โง่ง กลางวันกินข้าวที่ไหน แต่ละคืนพักที่ไหน สถานที่ไหนน่าสนใจ และที่สำคัญ คุณมีเวลาชื่นชมสถานที่ที่น่าสนใจเหล่านั้นได้กี่ชั่วโมงหรือกี่นาที

บางครั้งตารางเหล่านี้ไม่ต่างจากตาราง มันคุมขังเราไว้ด้วยลูกกรงบาง ๆ ที่เรียกว่า ความสะดวกสบาย (Worawannanachai, 2016, p.378-379, 383)

วิธีคิดดังกล่าวมักจะสัมพันธ์กับตารางเวลา หรือตารางที่กำหนดในชีวิตปกติที่สังคมต้องการให้เป็น เช่น การถูกกำหนดให้เข้าเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ให้ได้คะแนนดีเพื่อได้งานดี ๆ (Nioklom, 2019, p. 312) ดังนั้นนักเดินทางจึงให้ความสำคัญกับตารางเวลาที่มีอิสระเสรีตามที่ตนต้องการ เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวคือการออกจากความตึงเครียดในโลกปกติ เป็นการลาออกจากชีวิตที่จำเจชั่วคราวที่เพื่อใช้ชีวิตอย่างโลดโผนอย่างที่ไม่ในชีวิตจริงไม่มีโอกาส ในดินแดนแห่งความฝันที่ตนเองไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ (EOSEEWONG, 2012, p. 90-95) การได้ออกจากโลกปกติประจำวันของคนเหล่านี้จึงเปรียบได้กับการออกไปจากชีวิตที่ตึงเครียด ดังนั้นการออกไปจากชีวิตที่ไม่ตึงเครียดจึงไม่ควรถูกจำกัดด้วยกำหนดการที่ตายตัวจากที่ผู้อื่นแต่จะต้องคำนึงอำนาจในการตัดสินใจ วางแผน ให้แก่นักเดินทางเป็นผู้กำหนดและรับผิดชอบด้วยตนเอง สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเต็มที่ตามที่ตนเองต้องการผ่านการเดินทาง

การบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเองและการวางแผนการเดินทาง เป็นการบริหารจัดการความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งการเดินทางที่สะดวกและมีเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยในการวางแผนก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงของนักเดินทาง ดังเช่นใน *เบียร์ถด้อยู่ดี ๆ รู้ตัวอีกทีไปญี่ปุ่นซะแล้ว* ก็สะท้อนให้เห็นถึงการใช้เทคโนโลยีในการวางแผนการเดินทางเพื่อจัดการความเสี่ยงก่อนเดินทางจริง ความว่า“จากนั้นลองลากเส้นวางแผนใน Google Map คร่าว ๆ จนพอเห็นภาพว่าต้อง ไปยังไง วนไปกลับทางไหน ช่วงไหนปั่นจักรยานได้ ช่วงไหนต้องขึ้นรถไฟ โดยพยายามขึ้นรถไฟให้น้อยที่สุด เส้นทางที่ขึ้นจักรยานก็ลองเปิด Youtube ดูว่ายากมั๊ย ถนนเป็นยังไง เดียวนี้มีคนปั่นแล้วติดกล้องบันทึกไว้หมดแหละ” (Khombang, 2019, p.17) ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าก็ช่วยเหลือให้การเดินทางที่วางแผนไว้อย่างหลวม ๆ และมีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นถูกจัดการผ่านเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ดังเช่นการเดินทางไปยังประเทศพม่าของรติในหนังสือ *พม่าพักรัก* ที่ไม่ได้มีแผนที่แน่นอนจึงไม่ได้จองที่พักไว้ก่อนแต่ไปหาจากเว็บไซต์จองที่พักหรือคนพม่า (Rati, 2017, p.29)

อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการความเสี่ยงหรือความพยายามวางแผนให้การเดินทางให้อาจเกิดความเสี่ยง (ที่สามารถจัดการได้) นั้นสัมพันธ์กับการความคิดเรื่องการออกจากพื้นที่ปลอดภัย (safe zone) เพื่อค้นหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ความคิดดังกล่าวนี้มองว่าการดำเนินชีวิตปกติที่เต็มไปด้วยความปลอดภัยที่ไม่ทำให้เจอเรื่องราวอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากการใช้ชีวิตหมุนวนซ้ำ ๆ จำเจในทุกวัน ดังนั้นการเดินทางจึงเป็นการออกไปเพื่อออกไปใช้ชีวิตใหม่ ๆ ที่ไม่คุ้นชิน การออกจากพื้นที่ปลอดภัยที่อยู่ท่ามกลางการบริหารจัดการความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการเดินทางและแก้ไขปัญหาสถานการณ์นั้น ๆ

เมื่อความคิดเรื่องการเดินทางกับบริษัททัวร์สัมพันธ์กับการอยู่ภายใต้ความปลอดภัยที่บริษัททัวร์จัดการ ดูแล และจำกัดความเสี่ยงไว้ให้น้อยที่สุด หรือการเดินทางที่ถูกกำหนด วางแผนมาอย่างตายตัว นักเดินทางจึงมองว่าการเดินทางกับทัวร์ที่ปราศจากซึ่งความเสี่ยงใด ๆ เป็นสิ่งที่ขาดความตื่นเต้นหรือหรือสีสันของการเดินทาง เช่น

“ทุกการเดินทางมักมีเรื่องคาดไม่ถึงเสมอ การมึนงง หลงทิศ ผิดแผนนั้นถือเป็นเรื่องคู่ขนานกันกับนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว แม้จะทำให้เราเซ็งไปบ้าง แต่สีสันเหล่านี้แหละที่ทำให้การเดินทางแต่ละครั้งสนุก และช่วยให้เราเรียนรู้จากความผิดพลาด คิดดูว่าถ้าเรา

วางแผนมาอย่างดี ดีเตรียมตัวมาที่บ้านทุกอย่าง ก้าวเดินตามแผนที่วางไว้ทุกระเบียดนิ้ว ความสนุกตื่นเต้นจะยังหลงเหลืออยู่ตรงไหน” (Supwathi, 2015, p. 146)

การออกจากพื้นที่ปลอดภัยทำให้ได้เจอประสบการณ์ที่ไม่สามารถพบเจอได้ในชีวิตปกติประจำวันนั้น นำมาสู่วัตรปฏิบัติของนักเดินทางในประการที่สอง คือการค้นหาประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อการเรียนรู้ โดยเหล่านักเดินทางมักจะให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่าหมายถึงความสะดวกสบายระหว่างทางและความงดงามของจุดหมาย ให้ความบันเทิงใจ และรู้สึกว่ามันมีคำว่า ‘สนุก’ แทรกตัวอยู่ในนั้น ซึ่งวิธีการเดินทางที่สะดวกสบายนี้สัมพันธ์กับการจัดเตรียมมาให้อย่างเรียบร้อยกับการเดินทางกับบริษัททัวร์ ในขณะที่การเดินทางให้ความหมายและความรู้สึกถึงการเรียนรู้แบบ ‘ไม่รู้’ มีความหมายถึงการเคลื่อนไหวตัวเองออกไปจากจุดเดิมซึ่งอาจหมายถึงความถึงการเคลื่อนไหวของ ‘บางอย่าง’ ข้างในความคิดและจิตใจไปด้วยพร้อม ๆ กัน และที่สำคัญ “การเดินทางจึงมักทำให้คนเติบโต ส่วนการไปเที่ยวอาจทำให้เราเยาว์วัย (Nioklom, 2012, p. 16, 121) ที่ปรกร วุฒิปิทยามงคลได้เชื่อมโยงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเดินทางที่ออกจากพื้นที่ปลอดภัยนั้นเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ และในความเป็นจริงความเสี่ยงเหล่านี้เป็นเรื่องปกติเพราะเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางเสมอ ดังความว่า

“การเดินทาง...มันเป็นการดึงเราออกจากพื้นที่ปลอดภัยของตนเองไปสู่พื้นที่ที่เราควบคุมอะไรไม่ค่อยได้นัก...มันคือการค่อย ๆ เรียนรู้ผ่านการลองผิดลองถูก-ในการเดินทาง คุณอาจไม่ใส่ใจกับการหลงทางเพราะไม่ว่าจะเป็นการเดินทางผิดหรือเดินทางถูกมันก็เป็นส่วนหนึ่งของ ‘การเดินทาง’ ทั้งสิ้น ถ้าเดินทางตลอดสัปดาห์และน่าเสียดาย...

ความไม่รู้ระหว่างการเดินทางอาจเป็นเรื่องสนุกสำหรับคุณ เพราะมันคือการเอาตัวเองไปเสี่ยงโดยไม่รู้ว่าจะออกหัวหรือก้อย แต่อย่างน้อยมันก็เป็นความเสี่ยงที่ควบคุมได้ เพราะมันเป็นความเสี่ยงที่ผลกระทบของมันอยู่นอกชีวิตจริงของคุณเป็นส่วนใหญ่” (Wutpittayamongkol, 2017, pp. 16-17)

การส่งผ่านอำนาจในการบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเองนั้นนำมาสู่การสร้างรูปแบบการเดินทางและประสบการณ์การเดินทางอันหลากหลายและแตกกระจายประกอบกับเทคโนโลยีการเดินทางที่สะดวก ปลอดภัยทำให้นักเดินทางสามารถสร้างวัตรปฏิบัติของการเดินทางผ่านการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นรูปแบบของการเดินทางใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางด้วยการเดินเท้า จักรยาน รถไฟ การเดินทางไปเป็นอาสาสมัคร การเลือกนอนแบบคนไร้บ้าน เป็นต้น การเดินทางและเรื่องราวระหว่างทางที่แตกต่างกันนั้นนำมาสู่ประสบการณ์ของนักเดินทางแต่ละคนแตกต่างกันออกไป ดังที่นิวกุลมกล่าวใน *โตเกียวไม่มีขา* ว่าการเดินทางของนิวกุลมเองนั้นไม่เหมือนในเว็บไซต์หรือหนังสือแนะนำเที่ยวเล่มอื่น ๆ เพราะการเดินทางที่เจอผู้คนอันหลากหลายทำให้เกิดประสบการณ์ในแบบที่แตกต่างจากคนอื่น เพราะ “ผู้คนที่ถูกกำหนดให้พบเจอของเราคงไม่เหมือนกัน...ทำให้โตเกียวของผมไม่เหมือนกับโตเกียวในหนังสือแนะนำเที่ยว โตเกียวในเว็บไซต์ โตเกียวในไกด์บุ๊ก หรือโตเกียวในโบรชัวร์ บริษัททัวร์ชื่อดัง ...ทำให้ผมมีโตเกียวเก็บไว้ในใจของตัวเอง คนเหล่านี้ทำให้โตเกียวของผมไม่ใช่รูปโตเกียวทาวเวอร์ โคมแดงที่อะซูกะหรือโตเกียวโดมเท่านั้น

... สิ่งต่างๆ ในโค้ดบุ๊กเป็นแค่โค้ดไลน์ ผมคิดว่าเรายังออกเดินทางนอกเส้นทางเท่าไรก็ยังทำให้โตเกียวยของเราต่างจากคนอื่น...” (Nioklom, 2011, pp. 296-297)

นอกจากนี้ประสบการณ์การเดินทางที่แตกกระจายออกนั้นนำมาสู่การให้ความสำคัญในเรื่องราวระหว่างทางมากกว่าประสบการณ์ที่ได้ไปเห็นสถานที่ปลายทางดังเช่นอนุสรณ์ สนะพันธุ์ ผู้เขียนบันทึกการเดินทางที่เน้นการเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์ ว่า “...ไม่น่าเชื่อจะแค่เปลี่ยนจากคำว่า ‘เที่ยว’ เป็น ‘เดินทาง’ ความหมายก็ไม่เหมือนกันแล้ว ผมว่าการเดินทางนั้นสำคัญตรงระหว่างทางต่างกับการไปเที่ยวที่ดูแล้วปลายทางสำคัญกว่า...” อนุสรณ์ Sanaphanthu, 2015, p. 14) ความสนใจในเรื่องราวระหว่างทางนี้เองจึงทำให้วัตรปฏิบัติและเรื่องเล่าของนักเดินทางจึงมักให้ความสนใจอยู่ที่รายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ได้พบเจอมากกว่าการเล่ารายละเอียดของสถานที่สำคัญหรือวิธีการเดินทาง ดังเช่นที่ทรงกลด บางยี่ขัน ได้กล่าวถึงจัตุรัสแดง ประเทศรัสเซีย ว่าเป็นสถานที่ภาคบังคับที่ผู้มาเยือนจะต้องเดินทางมาเยี่ยมชมเปรียบซึ่งเสมือนวิชาบังคับในห้องเรียนที่ทุกคนต้องเรียน แต่เมื่อจบจากวิชาบังคับแล้ววิชาเลือกเสรีที่ทรงกลดสนใจและมองว่าเป็นสิ่งที่เล็กน้อยมาก เทียบไม่ได้เลยกับวิชาบังคับที่แสนจะยิ่งใหญ่ (Bangyikhan, 2009, pp. 362-363)

การเดินทางไปยังสถานที่อยู่นอกสายตาของนักท่องเที่ยวทั่วไป เช่น ตลาด บ้านคนในตรอกซอกซอย หมู่บ้านเล็ก ๆ ในชนบท ก็เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่เข้ามาแทนที่สถานที่สำคัญ ๆ ของพื้นที่จุดหมายปลายทาง เนื่องจากสถานที่เหล่านี้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ เหล่านักเดินทางจึงรู้สึกและเข้าใจว่าสิ่งที่ตาเห็นคือ “ความจริง” ของสถานที่จุดหมายปลายทางนั้น ๆ มากกว่าการได้เห็นสถานที่สำคัญอันแสนยิ่งใหญ่ ดังเช่น การกล่าวถึงนิตยสาร Colors ฉบับปกกิ่งของทรงกลด บางยี่ขันว่าเป็นนิตยสารที่ “บอกเล่าเรื่องของคน อาชีพ และสถานที่ในปกกิ่งซึ่งมันแสนจะธรรมดา แต่ว่าเสน่ห์อย่างไม่มีทางหาอ่านได้จากคู่มือการท่องเที่ยวเล่มไหน...เรื่องราวที่เอามาเล่าเลยไม่มีคุณสมบัติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนส่วนใหญ่ แต่ผมสนใจ เพราะการท่องเที่ยวแบบนี้ต่างหากที่ทำให้เราได้เข้าถึงและเข้าใจปกกิ่งจริง ๆ...” (ibid., 108)

ในขณะเดียวกันสถานที่ที่มองว่า “ดิบ” “เถื่อน” เต็มไปด้วยความเสี่ยง (ที่สามารถบริหารจัดการได้) ก็ถูกมองว่าสามารถเข้าถึง “ความจริง” ที่ไม่ใช่เฉพาะแค่เข้าใจในสถานที่นั้น ๆ แต่เข้าใจในความเป็นมนุษย์ของผู้คนในพื้นที่ปลายทาง มากไปกว่านั้นยังทำให้เข้าใจในตนเองอีกด้วย ดังเช่นที่ดังเช่น วรณสิงห์ ประเสริฐกุล ที่มองว่า. “...สถานที่ที่ประหลาดที่สุด ก้นดาร์ที่สุด อันตรายที่สุด เถื่อนที่สุด และเข้าถึงยากที่สุด แต่มืออะไรให้เรียนรู้มากที่สุด...” (Prasertkul, 2017a, p. 8) ซึ่งการเรียนรู้จากประสบการณ์นี้ได้ประกอบสร้างตัวตนของ “ผู้ประกอบการ” ผ่านเรื่องเล่าและการพิจารณาตนเองที่หลากหลายของนักเดินทาง (ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดไป)

อีกหนึ่งปฏิบัติการของการเดินทางที่เข้ามาแทนที่การได้เห็นสถานที่สำคัญของพื้นที่จุดหมายปลายทาง และเป็นสิ่งที่มอบประสบการณ์ที่สำคัญที่สุดคือการแลกเปลี่ยนทัศนะกับผู้คนระหว่างการเดินทาง การได้พูดคุยกับนักเดินทางหรือคนในท้องถิ่นนั้นได้กลายเป็นปฏิบัติการที่นักเดินทางทุกคนปฏิบัติกันราวกับเป็นหนึ่งในวัตรปฏิบัติหรือเป็นวัฒนธรรมของการเดินทาง เนื่องจากได้พูดคุยทำความรู้จักกับผู้คนระหว่างทางนั้นทำให้ได้เรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ แลกเปลี่ยนมุมมองที่เห็นต่างกัน ผ่านประสบการณ์ของคนอื่น ๆ ดังเช่นที่จิรภัทร พัวพิพัฒน์ได้กล่าวว่า “...วัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักเดินทางทำให้เราได้

เรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ ของกันและกันแบบนี้...ได้มาฟังเรื่องราวของคนที่มาจากอีกมุมหนึ่งของโลก ได้เปิดมุมมองที่บ่มไม่เคยได้เห็น” (Phuaphipat, 2014, p. 213-214)

จากที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่านักเดินทางได้นิยามและประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทางผ่านวัตรปฏิบัติของการเดินทางที่เน้นการบริหารจัดการการเดินทางด้วยตนเองและการสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายและนำมาสู่การเรียนรู้ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วการเรียนรู้ผ่านตัวตนแบบนักเดินทางไม่ได้จบแต่เพียงช่วงเวลาของการเดินทางแต่ยังคงถูกนำไปใช้ในชีวิตปกติซึ่งสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการประกอบสร้างตัวตนแบบผู้ประกอบการ

“ชีวิตคือการเดินทาง”: บันทึกการเดินทางในฐานะของความรู้ในการใช้ชีวิตหลังการเดินทาง

การประกอบสร้างตัวตนแบบนักเดินทางสัมพันธ์และทับซ้อนกับการประกอบสร้างตัวตนแบบผู้ประกอบการ ซึ่งสิ่งที่นักเดินทางได้เรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการพัฒนาตนเองให้กลายเป็นผู้ประกอบการที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันการมีตัวตนแบบผู้ประกอบการก็ทำให้เกิดความพยายามในการเป็นนักเดินทางไปด้วย ดังนั้นตัวตนทั้งสองจึงทับซ้อนกันอย่างแยกไม่ออก เมื่อการเดินทางเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างตัวตนทั้งสองจึงส่งผลให้การจ้องมองในสรรพสิ่งเปลี่ยนมาสู่การจ้องมองสรรพสิ่งในฐานะของวัตถุแห่งการพิจารณาตัวตน พื้นที่ทางกายภาพที่เคยถูกมองในฐานะของทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เปลี่ยนมาสู่การเป็นวัตถุแห่งการพิจารณาความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์อย่างไม่รู้จักจบสิ้น เช่น การมองพระอาทิตย์ที่สัมพันธ์กับการย้อนมองอดีตและประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา พร้อมกับการขณะเดียวกันการมองพระอาทิตย์ในฐานะของวัตถุที่ช่วยเยียวยาจิตใจของปัจเจกบุคคล (Leelawansuk, 2017, p. 223) การมองโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ลำธาร ว่าเป็นตำราสำหรับการใช้ชีวิต ในขณะที่หากไม่ได้ถูกมองว่าเป็นอวัยวะในร่างกาย แต่เป็นปากกาที่จะสร้างประสบการณ์ การเรียนรู้ที่นำมาสู่บทเรียนที่ได้เรียนรู้ที่มากขึ้น (Nioklom, 2014, p. 7-8) การเรียนรู้ดังกล่าวนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนใหม่ที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตนเองตามตรรกะของตลาดที่วางอยู่บนพื้นฐานของการแข่งขัน ดังเช่นการเดินทางของหมอ ๆ ตะลุยโลก ที่แสดงให้เห็นถึงการเดินทางไม่จำเป็นต้องได้รับประสบการณ์เพื่อเสริมการประกอบอาชีพ แต่เป็นการพัฒนาตนเอง ดังความว่า

“การเดินทางอาจทำให้เราต้องเสียเงิน อันนี้ใคร ๆ ก็รู้ แต่ผลลัพธ์ของการเดินทาง

อาจส่งผลต่อชีวิตอย่างคาดไม่ถึง...ชีวิตคนเราจะเกิดการพัฒนาได้ต่อเมื่อมีประสบการณ์เรา
มากขึ้น ไม่เช่นนั้นแล้วคงไม่มีใครบ้าพอที่จะออกเดินทางรอบโลกในอดีตหรอก จริงไหม
ครับ” (Momotaluilok, 2013, p. 179)

นอกจากนี้ การใช้ตรรกะแบบตลาดนั้นนำมาสู่การมองว่า การเดินทางเปรียบเหมือนการลงทุนใน ขณะที่ประสบการณ์คือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่นักเดินทางจะได้รับ ดังเช่น จิรภัทร พัวพิพัฒน์กล่าวถึงประสบการณ์การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องต่าง ๆ กับลุงโรเบิร์ตนักเดินทางชาวอังกฤษว่าเป็นสิ่งคุ้มค่าไม่สามารถหาได้จากที่ไหน (Phuaphipat, 2016, p. 373-374) หรือ วรณสิงห์ ประเสริฐกุล ที่กล่าวถึงการเดินทางว่าเป็นสิ่งที่สร้างความทรงจำและความสุข ทำให้ “การเดินทางจึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุด” (Prasertkul, 2017a, p. 66)

อย่างไรก็ตามการพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นผู้ประกอบการที่มีศักยภาพเป็นเพียงเหรียญด้านเดียวของการเป็นผู้ประกอบการ ในอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญและเป็นเหรียญอีกด้านของการเดินทางคือการพัฒนาจิตใจให้มีความสุขท่ามกลางการแข่งขันและความพยายามในการพัฒนาตนเองไปให้ถึงขีดสุด ประเด็นเรื่องการมองว่าสังคมหรือชีวิตปกติประจำวันนั้นเต็มไปด้วยความวุ่นวาย แข่งขัน การทะยานอยาก จึงกลายมาเป็นประเด็นที่นักวิชาการพิจารณาในระหว่างการเดินทางเสมอ (ปฏิเสธไม่ได้ว่าวิธีคิดดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความคิดเรื่องการโจมตีวัตถุนิยมในช่วงทศวรรษ 2520 ที่ได้กล่าวในข้างต้น และการล่มสลายทางเศรษฐกิจในวิกฤติต้มยำกุ้งที่ทำให้คนมองเรื่องผลร้ายจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ) เหล่านักเดินทางจึงพยายามหาจุดสมดุลของชีวิตที่เติมเปี่ยมไปด้วยศักยภาพและมีความสุข ดังเช่น วรรณสิงห์ ประเสริฐกุลกล่าวถึงการอยู่กลางท้องทุ่งหญ้านามิเบียทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงความสุขในชีวิตปกติที่พยายามสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชีวิตของตนเอง แต่ได้หลุดพ้นจากความทุกข์และค้นพบความสุขที่แท้จริงผ่านการอยู่หนึ่ง ๆ ท่ามกลางธรรมชาติอันกว้างใหญ่ (Prasertkul, 2017b, pp. 25-27) ซึ่งการพิจารณาตนเอง การพยายามสร้างความสุขผ่านการสร้างสมดุลชีวิตนั้นทำให้นักเดินทางเข้าใจและเปลี่ยนแปลงตนเองได้เช่นเดียวกัน ดังเช่นนี้วอลทอล์กกล่าวว่า การเดินทางไปยังที่อื่นนั้น “...อาจทำให้เราเข้าใจบ้านของตัวเองดีขึ้น ผู้คนที่วิถีชีวิตแตกต่าง อาจทำให้เรากระจ่างในชีวิตของตัวเอง...และนั่นอาจเป็นเหตุผลที่ ๆ ของบางคน ที่ไม่ได้ออกเดินทางไกลเพียงเพื่อเข้าใจผู้อื่นแต่ถ่ายเดียว” (Nioklom, 2012, p. 122) ดังนั้น การเดินทางที่ช่วยเยียวยาจากความตึงเครียดและความทุกข์ในจิตใจนี้จึงนำมาสู่การทำความเข้าใจและบริหารจัดการอารมณ์และจิตใจของตนเองและเปลี่ยนตนเองเป็นคนใหม่ดังเช่นวรรณสิงห์ ประเสริฐกุลที่กล่าวถึงการเดินทางทำให้สลายตัวตนเก่าและเกิดตัวตนใหม่ขึ้นมา ความว่า

“ผมรู้สึกได้อย่างชัดเจนในวัย 31 นี้ ตัวตนของวรรณสิงห์คนเก่าได้พังทลายลงไม่เหลือชิ้นดี แต่ในขณะเดียวกันสิ่งใหม่ก็กำลังเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ เป็นตัวตนที่ผมเองก็ยังไม่เข้าใจนักว่าหน้าตาเป็นเช่นไร นิสัยอย่างไร แต่รู้สึกได้ว่าถึงแม้ว่าจะแตกต่างกับตัวเองคนก่อนเป็นอย่างมากแต่ก็มีคุณค่าและความงดงามในแบบของตัวเอง

ในวันที่ความทุกข์ทั้งหมดผ่านพ้น ในวันที่สมองและจิตใจได้เรียนรู้ ผมคงจะเห็น ‘เขา’ เติบโตกลายเป็นอีกคน ที่น่าภูมิใจไม่แพ้คนที่เคยเป็นก่อนหน้านี้ และอาจเป็นคนที่ไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าอาศัยอยู่ในร่างเดียวกัน” (Prasertkul, 2017a, p. 414)

ในท้ายที่สุดแล้ว ความพยายามในการสร้างความสมดุลในชีวิตระหว่างการพัฒนาศักยภาพของตนเองและการสร้างความสุขให้กับตนเองไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่วันสุดท้ายของการเดินทาง ดังเช่นที่คุณากรวรรณธนะชัย กล่าวว่า “การเดินทางสามารถเปลี่ยนเราเป็นคนใหม่ แต่การเปลี่ยนตัวเองเป็นคนใหม่คงไม่อาจเกิดขึ้นได้หากเราหยุดความพยายามทั้งหมดไว้เพียงแค่วันสุดท้ายของการเดินทาง” (Worawantanachai, 2016, pp. 512-513) ดังนั้นเหล่านักเดินทางจึงเปรียบเทียบว่า “ชีวิตเปรียบเหมือนการเดินทาง” เมื่อการเดินทางเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกวันของชีวิตปกติคนเหล่านี้จึงพิจารณาตัวตน อารมณ์ความรู้สึกเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างความสุขของตนเองในทุก ๆ วันของชีวิต ดังนั้น วัตรปฏิบัติและความรู้ในการพิจารณา

ตัวตนในขณะเดินทางจึงถูกหยิบมาใช้เป็นความรู้ของตัวตนแบบผู้ประกอบการ ดังนั้นการตรวจตราและจัดการความคิดและอารมณ์ได้ถูกทำให้เกิดขึ้นในทุกวันของชีวิต เพื่อให้การเดินทางในชีวิตปกติของผู้ประกอบการได้รับการ “เจียรไน” ให้แข็งแกร่งกว่าเดิม ดังที่นิวกลมกล่าวว่า

“หากชีวิตคือการเดินทาง ทุกทางที่เดินล้วนไปด้วยความทุกข์ มีสัตว์ร้ายโผล่ออกมาเล่นงานตลอดเวลา มีอุบัติเหตุรุนแรงที่คาดไม่ถึงเกิดขึ้นเสมอ แต่สำหรับคนที่กำลังมุ่งหน้าสู่อาณาจักรอันสงบสุข สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างทางล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคฝึกใจ เป็นเครื่องเจียรไนความรักความเมตตาให้ผ่องใสและแข็งแกร่ง” (Nioklom, 2017, p. 147)

ดังนั้น การพิจารณาตนเองอยู่เสมอทั้งในระหว่างการเดินทางและในชีวิตปกติจึงไม่ต่างจากการรับผิดชอบในการบริหารจัดการของอารมณ์ความรู้สึกของตนเองเพื่อให้ใช้ชีวิตอยู่อย่างสมดุลของการเป็นผู้ประกอบการในช่วงเวลาปกติชีวิตประจำวัน ทำให้การเดินทางเปรียบเสมือนยาที่ช่วยจัดการจิตใจให้กับนักเดินทางดังในหนังสือพม่าพริก ได้กล่าวว่า

“การเดินทางมีสรรพคุณครอบจักรวาล ผู้คนมักใช้การเดินทางเพื่อเยียวยารักษาอาการต่าง ๆ มันเป็นโอโซนนอกตำราแขนงหนึ่งที่ไม่ได้มีความลับอะไรมากมาย ด้วยหลักการง่าย ๆ จากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเพื่อปรุงจิตใจ” (Rati, 2017, preface)

ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องจิตใจ (psy) ที่อนุญาตให้มนุษย์กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในตนเองในขณะเดียวกันความรู้ในการบำบัดทางความคิดและพฤติกรรม และความรู้เศรษฐศาสตร์พฤติกรรมที่ทวีความสำคัญมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 เข้ามาติดกันกับวิถีคิดแบบเสรีนิยมใหม่ที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลรับผิดชอบต่อตนเองในทุกมิติของชีวิต และการประกอบสร้างตัวตนแบบต่างๆ ทั้งตัวตนแบบนักเดินทาง ตัวตนแบบผู้ประกอบการ ตัวตนเชิงประสาทชีวเคมี⁴ มาร่วมอธิบายและตรวจตราอารมณ์ของตนเอง ได้ทำให้การเดินทางในทุกวันของชีวิตไม่ต่างจากยาต้านเศร้าที่ช่วยเยียวยาจิตใจอันขุ่นมัวและตึงเครียดที่เผชิญในทุกช่วงเวลาของชีวิต การจดบันทึกการเดินทางเปรียบเสมือนวิธีการบำบัดผู้ป่วยโรคซึมเศร้าที่ต้องจดบันทึกอารมณ์เพื่อตรวจสอบตนเอง หนังสือบันทึกการเดินทางก็เป็นความรู้สำหรับการบำบัดตนเอง ส่วนตัวนักเดินทางก็คือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องจิตใจของตนเอง (ไม่ต่างจากหมอ) ที่คอยบำบัดตนเองในทุกวัน ๆ ให้กลับมาทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพอีกครั้ง

⁴ ตัวตนเชิงประสาทชีวเคมี คือ ตัวตนในแบบที่มนุษย์เริ่มตรวจตราอารมณ์และจัดการปัญหาของตนเองผ่านความรู้ประสาทชีวเคมีที่กล่าวถึงสารเคมีในสมอง ซึ่งขยายตัวไปพร้อม ๆ กับอุตสาหกรรมจิตเวชศาสตร์

สรุป

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ความรู้ในหนังสือบันทึกการเดินทางนั้นเปลี่ยนไปตามบริบทแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสัมพันธ์กับอำนาจการปกครองที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาด้วยเช่นกัน ตั้งแต่ช่วงปลายอยุธยาเป็นต้นมาจะเห็นได้ว่าการเดินทางเริ่มอันตรายและน่ากลัวน้อยลงจนกลายเป็นเรื่องสนุกสนาน การอธิบายสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นไปในเชิงประจักษ์มากขึ้น มีการอธิบายให้ยานการค้าเพื่อสนับสนุนการค้าที่เริ่มขยายตัวในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การแบ่งเวลาระหว่างเวลางานและเวลาว่างเริ่มเป็นระบบระเบียบมากขึ้น การเดินทางเริ่มเป็นไปในเชิงของการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น แต่การเดินทางในช่วงเวลานี้ก็ยังคงเป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงของการรักษาสุขภาพและการลงทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งความรู้ที่ถูกบันทึกในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้นั้นพยายามแสดงให้เห็นถึงอำนาจของสยามเหนือดินแดนอาณาจักรสยาม รวมไปถึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างจินตกรรมของความเป็นชาติให้คนภายใต้พระราชอาณาเขตรับรู้ถึงสยาม อีกทั้งชนชั้นน่ายังพยายามสร้างให้เห็นถึงความคิดวิไลซ์ที่ทัดเทียมกับชาติตะวันตกและเหนือกว่า “คนอื่น” ในสยาม จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ความรู้ในหนังสือบันทึกการเดินทางเริ่มเปลี่ยนไปสู่การสร้าง “นิสสัย” ของคนในชาติ ซึ่งถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการทำให้ชาติเจริญก้าวหน้า

ในช่วงทศวรรษ 2500 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ความรู้ในหนังสือบันทึกการเดินทางนั้นพลิกโฉมจากความรู้เพื่อเป็นฐานในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ประเทศ มาสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ที่เคยสร้างจินตกรรมของความเป็นชาติถูกเปลี่ยนความหมายให้กลายเป็น “ทรัพยากร” ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้กับประเทศ ในขณะเดียวกันจินตกรรมของความเป็นชาติก็แผ่ซ่านลึกซึ้งเข้าไปในระดับหมู่บ้าน ชนบทพันธุ์ หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างการรับรู้ถึงการเป็นพลเมืองของประเทศไทย

ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เมื่อสภาวะสงครามเย็นผ่อนคลายและการเดินทางในป่าเขาเป็นเรื่องปลอดภัยมากขึ้น รวมไปถึงวิธีคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจที่รวดเร็วนำมาสู่ความเสื่อมโทรมทางกายภาพและจิตใจ จึงทำให้บันทึกการเดินทางในช่วงเวลาดังกล่าวสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการย้อนกลับไปให้ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน การให้ความสำคัญต่อคุณธรรม จริยธรรม จิตวิญญาณแบบตะวันออก รวมไปถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้สังคมไทยดีขึ้น อย่างไรก็ตามตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ตัวตนแบบ “ผู้ประกอบการ” หรือ “บริษัทผู้ประกอบการ” ได้ก่อตัวขึ้นอันเป็นผลพวงมาจากการส่งผ่านอำนาจที่เคยถูกกำกับโดยรัฐหรือสถาบันมาสู่ปัจเจก อำนาจดังกล่าวทำให้ปัจเจกมีเสรีภาพในการบริหารจัดการชีวิต ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของตนเองในทุกมิติ ดังนั้นความรู้ในการเดินทางจึงเปลี่ยนมาสู่การมองสรรพสิ่งรอบกายเพื่อเปรียบเทียบ ใคร่ครวญ ประเมินตนเอง และไม่ได้จบเพียงแค่การเดินทาง แต่เมื่อ “ชีวิตคือการเดินทาง” เช่นเดียวกัน การพิจารณาตนเองจึงเกิดในทุกช่วงเวลาชีวิตดำเนินอยู่เพื่อสร้างชีวิตที่ราบรื่นและมีความสุขภายใต้การบริหารจัดการของ “ผู้ประกอบการ”

เอกสารอ้างอิง

- Asoksin, K. (1993). *Plai fon thi tha kha yama* [ปลายฝนที่หาคายามา]. Dokyha.
- Bangyikhan, S. (2009). *Thang rot fai sai dao tok* [ทางรถไฟสายดาวตก] (6th ed.). A book 2558.
- Damrong Rajanupab. (1918). *Ruang thiaooy thi tangtang phak 1*. [เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาค 1]. Sophonphiphatthanakorn.
- Eoseewong, N. (2012). *Pakkailæbairua khwam riang wa duai wannakam læ prawatsat ton rattanakosin* (4th ed.) [ปากไก่อและใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์]. Fadiaokan
- Eoseewong, N. (2012). nak thongthieo læ kawi [นักท่องเที่ยวและกวี], in *settha suat anuban* [เศรษฐสวดอนุนบาล] (p. 90-95). Matichon.
- Khombang. (2019). *Beau rot tit yu di di rutua ik thi pai yi pun sa laeo* [เปื้อนรถติดอยู่ดี ๆ รู้ตัวอีกทีไปญี่ปุ่นซะแล้ว]. Khombang.
- Leelawansuk, T. (2017). *Racha sathan nithan tun non* [ราชาสถาน นิทานตื่นนอน]. A book
- Momotaluilok. (2013). *La saeng nua* [ลำแสงเหนือ]. Amarin
- Nioklom. (2011). *Tokiaw mai mi kha*. [โตเกียวไม่มีชา] (12th ed.). Nom
- Nioklom. (2012). *ne pan praman sadue* [เนปาลประมาณสะดือ] (6th ed.). Nom
- Nioklom. (2014). *Wicha phupha chiwit* [วิชา ภูเขา ชีวิต]. (5th ed.). Koob.
- Nioklom. (2017). *Himalai mai mi ching* [หิมาลัยไม่มีจริง]. (6th ed.). Koob.
- Nioklom. (2019). *London Diary* [ลอนดอนไดอารี่] (8th ed.). Koob.
- Ngamvaseenont, K. (2023). *Khit, reo cha khwamru amnat læ kanprakopsang tuaton : chak rok sumsao thung setthasat phruttkam* [คิด, เร็ว ช้า ความรู้ อำนาจ และการประกอบสร้างตัวตน: จากโรคซึมเศร้าถึงเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม]. Siamparitat.
- Potjanalawan, P. (2020). *Prawattisat hæng kandænthang læ phumisat kanmuang nai rop thotsawat* [ประวัติศาสตร์แห่งการเดินทางและภูมิศาสตร์การเมืองในรอบทศวรรษ]. Sommut.
- Phuaphipat, J. (2014). *The walking backpack ok doenthang laeo ya haling klap* [The walking backpack ออกเดินทางแล้ว อย่าหันหลังกลับ]. Aioon.

- Phuaphipat, J. (2016). *The walking backpack lak khunchai pai India* [The walking backpack ลากคุณชายไปอินเดีย]. Geek Book.
- Prasertkul, W. (2017a). *Thuanchet* [เถื่อนเจ็ด] (6th ed.). A book
- Prasertkul, W. (2017b). *Thuanpaet* [เถื่อนแปด]. A book
- Rati. (2017). *Phama phak rak* [พม่าพักรัก]. Her.
- Sanaphanthu, A. (2015). *Lao lae nai* [ลาวและนาย]. A book.
- Sivaraksa, S. (1994). *khot klet mangkon banthuk kandoenthang su phændin yai Chin khrang thi hok* [ขอตเกล็ดมังกร บันทึกการเดินทางสู่แผ่นดินใหญ่จีน ครั้งที่ 6]. Kledthai.
- Supawathi, N. (2015). *Yuyipunyangmapa* [อยู่ญี่ปุ่นอย่างหมาป่า]. A book.
- Suthisakorn, O. (1991). *Montra Himalai* [มนตราหิมาลัย]. Dokmali
- Sunthorn Phu. (1922). *Niratmuagklaeng*. [นิราศเมืองแกลง]. <https://vajirayana.org/ประชุมกลอนนิราศต่างๆ-ภาคที่-๑-นิราศสุนทรภู่-๔-เรื่อง/นิราศเมืองแกลง>
- Tassanasuwan, P. (1976). *Mubanmaeodoipui* [หมู่บ้านแม่ดอยปุย]. *Osotho*. 17(4), 6-10, 68-76.
- Thanasiri, C. (1995). *Yisipsong wan phachonphai nai padongdip læ ko kha that sæ na si ba* [22 วัน ผจญภัยในป่าดงดิบแอฟริกาและเกาะคำทาสแซนซีบา]. Craftmen Press.
- Thongrong, K. (2019) *Pyong: See - What I See Trip chukchoen khong mo pyong* [Pyong: See - What I See ทริปชุกเฉินของหมอเปียง]. Geek Book.
- Wijitwatkan. (2001). *Khon di nai India* [ของดีในอินเดีย] (2nd ed.). Sangsun.
- Wongyannava, T. (2020). *Samrap mi chon fuko hæmboeker aroi ching ruplao?* [สำหรับมิเชล ฟุโกต์ “แฮมเบอร์เกอร์” อร่อยจริงหรือเปล่า?] in Pasutarnchat, P. (eds.). in *fuko kap latthi seriniyommai*. [ฟูโกต์กับลัทธิเสรีนิยมใหม่]. Illumination.
- Worawantanachai, K. (2016). *Dwon khang kao nao khang thoe* [เดินข้างเขาหนาวข้างเธอ]. A book
- Wutpittayamongkol, T. (2017). *Be Right Back hai pai tee eun* [BE RIGHT BACK หายไปที่อื่น]. Salmon.